ऽभितापः स वमोरणेन। । यस्योष्णमङ्गारचितं यथैव भवेच्छिरो धूमवती च नासा। शीतेन रात्रौ च भवेद्दिशेषः शिरोऽभितापः स तु पित्तकोपात्२। शिरोगतं यस्य कफोपदिग्धं गुरु प्रतिष्ठ्यमथो हिमञ्च। श्लथाक्षिकूटं वदनं च यस्य शिरोऽभितापः स कफप्रकोपात्२। शिरोऽभितापे त्रिवयप्रवृत्ते४ सर्वाणि लिङ्गानि यथाक्रमान्। रक्तात्मकः५ पित्तसमानलिङ्गः स्वर्यावहत्वं शिरसो भवेच्च। यथावयवतसम्भवानां शिरोगतानामिह संचयेत्। अथप्रवृत्तः६ शिरसोऽभितापः कष्टो भवेदुग्रहरोऽतिमात्रम्। संस्वेदनच्छर्दनधूमनस्यैरस्रस्त्रिमोक्षैश्च विवृद्धिमेति। निस्तुद्यते यस्य शिरोऽतिमात्रं सन्तक्ष्यमाणं स्फुरतीव चान्तः। प्राणाश्च गच्छेत्त्वरितं सरक्तं शिरोऽभितापः क्षणिभिः७ स घोरः। सूर्योदयं वा प्रतिमन्दमन्दमभिध्वंसन् यस्तपति गाढम्। विवक्तन् चांशुमतो यदैव सूर्यापवृत्तौ विनिवर्त्तते च। शीतेन शान्तिं लभते यदाचिदुष्णेन जन्तुः सुखमाप्नुयाच्च। तं भास्करावर्त्तमहाहरन्ति सर्वात्मकं कष्टतमं विकारम्। दोषास्तु दुष्टास्त्रय एव जन्तोः संपीड्य कष्टां वदनां सुतीव्राम्। कुर्वन्ति यान्तिभ्रुवमप्रहेये स्थितिं करोत्याशु विशेषतस्तु। गण्डस्य पार्श्वेषु करोति कम्पं हृत्पद्मं लोचनजांश्च रोगान्। अनन्तवातं तमहाहरन्ति दोषत्रयोत्थं शिरसोविकारम्। यस्योत्तमाङ्गार्द्धमतीव जन्तोः सम्भेदतोऽध्वमन्यूडलुप्तम्। यथाहशाहादथ वाप्यकस्मात्तस्यार्द्धभेदं१० त्रितयादुदीर्णम्। यद्वान्वितो वायुरदीर्णवेगः क्षतानुयातः कफपित्तरक्तैः। दलः सुतीव्राः प्रतनोति मूर्ध्नि विशेषतस्तापि हि मन्यकासु। एकप्रभेदेन तु यद्भवाख्यं११ यदर्धमेवो वेदविदः पुराणाः। व्याधिं वदन्त्युद्धतमस्तु यस्य भिषक्सहस्रैरपि दुर्निवारम्।

शिरोवल्ली स्त्री शिरसा वल्लीव। मयूरचूड़ायां शब्दच०।

शिरोवृत्त न० शिर इव वृत्तं वर्त्तुलम्। मरिचे राजनि०।

शिरोवृत्तफल पु० शिरोवृत्तं मरिचमिव फलमस्याः। रक्तायामार्गे भावप्र०। [त्रिका० ल्युट्। तत्रैव म०।

शिरोवेष्ट पु० वेष्ट-घञ् शिरसो वेष्टः। (पाकड़ी) उष्णीषे

शिल शब्दे भ्वादि० आदाने तुदा० पर० सक० सेट्। शिलति अशेलीत्।

शिल न० शिल-क। लटकीतगलात चेलात्कलशोमञ्जर्यां दानहपायां १हत्तौ उष्णकवस्त्रे १०७० म०टु शाल। २पाषाणे ३द्वाराधःस्थितकाष्ठखण्डे च (गोवराट) स्त्री अमरः। ४सम्भ्रमीर्ये ५मनःशिलायां स्त्री मेदि० ६कर्पूरे राजनि०। [पाषाणभेदवृक्षे स्त्री राजनि०।

शिलगर्भजः पु० शिलाया गर्भे जायते सुप्तायां ज्ञप्तः।

शिलाकर्णी स्त्री शिलेव कर्णमस्य ङीप्। यक्षकीलके शब्दच०

शिलाकुट्टक पु० शिलां कुट्टयति कुट्ट-ण्वुल्। १पाषाणभेदे अश्मभेदे शब्दच० शिलया कुट्टति विलुप्तीकरोति। २अश्मकुट्टके वानप्रस्थभेदे।

शिलाज न० शिलातो जायते जन-ड। १शैलेये गन्धद्रव्ये शब्दच०। २लौहे राजनि०।

शिलाजतु न० शिलाजातं जतु। १पर्वतजाते उपधातुभेदे अमरः। तदुत्पत्त्यादिकं भावप्र० उक्तं यथा

"निदाघे घर्मसन्तप्ता धातुसारम्बराधराः। निर्यान्ति प्रस्रवन्ति तच्छिलाजतु कीर्त्तितम्। शीतवर्णं राजवल्लाभमाधवसन्नभृतविधम्। शिलाजत्वद्विजतु च शैलं निर्यास इत्यपि। गैरेयमश्मजञ्चापि गिरिजं शैलधातुजम्। शिलाजं कटु तिक्तोष्णं कटुपाकं रसायनम्। छेदि योगवहं हन्ति कफमेदोऽश्मशर्कराः। मूत्रकृच्छ्रं अर्शांसि वातार्शांसि च पाण्डुतां। अपस्मारमलोन्मादं शोथकुष्ठोदरक्रमीन्। शीतवर्णन्तु जवापुष्पवर्णं भवति तद्रसात्। मधुरं टुतिक्तञ्च शीतलं कटुपाकि च। राजतं पाण्डुरं शीतं कटुकं स्वादुपाकि च। ताम्रं मयूरकण्ठाभं तीक्ष्णतुण्डञ्च जायते। लौहं जटायुपक्षाभं तत्तिक्तं वर्णं भवेत्। विपाके कटुकं शीतं सर्वत्रैव सुदाहृतम्। [ङीप्। वाराहमोदके राजनि०।

शिलाक्षनी स्त्री शिला अक्ष्यतेऽनया अनल-करणे-ल्युट्

शिलाटक पु० शिलेव कटति शिलामटति वा कट-ण्वुल्। १कट्टे २विले च मेदि०।

शिलात्मज न० शिलाया आत्मज इव। लौहे राजनि०।

शिलात्मिका स्त्री शिलेव आत्मा यस्य कप्। (मूर्वा) मूर्वायां शब्दच०।

शिलादृढ पु० शिलाया दृढ़ इव। शैलेये गन्धद्रव्ये राजनि०

शिलाधातु पु० शिलाया धातुरिव शुभ्रत्वात्। १श्वेतोपले (खड़ी) त्रिका०। २पीतवर्णे गैरिकभेदे च राजनि०। [प्रस्तरखण्डभेदे शब्दच०।

शिलापुत्र पु० शिलायाः पुत्र इव। (लोढ़ा) पेषणसाधने

शिलापुष्प न०शिलायाः पुष्पमिव। शैलेये गन्धद्रव्ये राजनि०

शिलाभव न०शिलायां भवति भू-अच् ७त०। शैलेये लटाव